

100 let čipkarske šole Železniki

Irena Benedičič
Damjana Demšar
Janja Janc

ZGODOVINA ČIPKARSKE ŠOLE ŽELEZNIKI

ČIPKARSKE ŠOLE NA SLOVENSKEM

Napačne so predstave, da je čipkarstvo prišlo na slovensko ozemlje iz Italije, saj je bila ta v 16. stoletju le trgovska posrednica med vzhodom in zahodom. Prvi tiski prikazujejo bizantinske in ne italijanskih vzorcev.

Čipk je več vrst: klekljane, šivane, kvačkane, mrežane. Čipkarstvo je razširjeno v mnogo deželah: v Sloveniji, Hrvaškem Zagorju, Dalmaciji, Bosni, Belgiji, Italiji, Tuniziji, na Češkem, Irskem, Kitajskem in na Cipru.

S to dejavnostjo so se najprej ukvarjale posameznice na gradovih in v samostanih, kot sta škofjeloški

ženski samostan in uršulinski samostan v Ljubljani. Izdelovale so predvsem obredna oblačila. Med inventarjem stiškega samostana so bile leta 1668 rjuhe s klekljano čipko.

Portreti iz 16. in 17. stoletja pričajo o vzorcih takratnih čipk.

Idrija

Arhiv idrijskega rudnika čipkarstvo prvič omenja v letu 1763. Leto zatem je cesarica Marija Terezija v Ljubljano in Idrijo poslala učiteljico čipkarstva. Rudarski svetnik Gerestorf v začetku 19. stoletja poroča, da je domača obrt že stalno prisotna med ženami rudarjev.

Nastanek čipkarskih šol

Trgovsko ministrstvo na Dunaju je 17. 9. 1876 ustanovilo Nadzorni komite s čipkarskim tečajem v Idriji z namenom, preprečiti trgovsko izkoriščanje in dvigniti klekljanje kot domačo obrt. V naslednjih letih je komite ustanovil čipkarske šole:

- v Idriji leta 1880,
- v Soči leta 1884,
- v Otlici leta 1885,
- v Čepovanu leta 1891,
- v Bovcu leta 1896 in
- v Cerknem in na Horjulu leta 1900.

Leta 1906 je bil na Dunaju ustanovljen Osrednji zavod za čipkarstvo, ki je nato ustanovil naslednje čipkarske šole:

- v Žireh leta 1906,
- v Železnikih leta 1907 in
- v Sovodnju in na Trati leta 1909.

V Idriji so izbirali najbolj nadarjene učenke in jih poslali na izpopolnjevanje na Dunaj, da so se izšolale za učiteljice klekljanja. Nekatere od njih so kasneje poučevale tudi na čipkarski šoli v Železnikih.

Pomembno ime v čipkarstvu je Ivan Vogelnik, ki se je odlično odrezal kot vodja čipkarske šole v Idriji, nato je od leta 1915 vodil Zavod za žensko domačo obrt na Dunaju. Zavod je vključeval strokovne čipkarske šole in državne trgovine s čipkami iz vse Avstrije (okrog 90 šol).

Čipkarstvo na naših tleh se je odlično razvijalo do prve svetovne vojne. Po njej so bile zaradi Rapalske pogodbe in nastanka novih držav slovenske čipkarice razdeljene:

- Čipkarice iz Primorske in Idrije pod Italijo.
- Ostale čipkarice s slovenskega ozemlja pod novo državo SHS.

Po vojni leta 1919 je bil v Ljubljani ustanovljen Osrednji zavod za žensko domačo obrt. Prvi ravnatelj je bil do smrti leta 1923 Ivan Vogelnik. Med strokovnimi učiteljicami, ki so na začetku sodelova-

le v zavodu, je bila tudi učiteljica v Železnikih Marija Reven, kasneje sta se ji pridružili še Ana Novak in Neža Pelhan.

Ivana Vogelnika je nasledil Božo Račič, ki je na tem mestu vztrajal do leta 1946, ko je zavod prenehal delovati.

S čim se je zavod ukvarjal?

- S ponovnim odprtjem čipkarskih šol, ki so prenehale delovati z razpadom Avstro-Ogrske.
- Prirejali so tečaje za različne tehnike klekljanja (npr. v Selcih ga je leta 1926 vodila Angela Korenčan, leta 1927 na Zalem Logu pa Ivanka Špetič).

V tem času je čipkarske šole oz. tečaje obiskovalo 14.000 deklet in žena.

Božo Račič je po prenehanju delovanja zavoda pomagal pri novem trgovskem podjetju Dom v Ljubljani.

Kmetijska zadruga Žiri je ena prvih na Škofjeloškem trgovala s podjetjem Dom. Leta 1952 so Žirovci priredili čipkarski festival z razstavo in tekmovanjem med čipkarskimi zadrugami v sindikalnem domu. Prijavljenih je bilo 4.630 čipkaric, od tega 50 iz Železnikov, druge iz Idrije, Žirov, Sovodnja, Gorenje vasi, Lučin, Poljan in s Trebije. Komisija je prvo mesto soglasno podelila čipkarski šoli Železniki (nagrada 10.000 din), pred Idrijo in Žirni.

Začetki klekljanja v Železnikih

Na željo štirih deklic, Gence in Anice Demšar (Dagarinovich), Milke Hafner in Katarine Benedičič (Gradnikarjeve), je leta 1881 pričela učiti klekljanje Štatorjeva Katra. Pred tem je službovala v Idriji, kjer se je naučila klekljanja, vendar ni bila učiteljica klekljanja.

Zakonca Demšar (Dagarinova) sta leta 1887 dala pobudo, da se te obrti uči še več deklet iz Železnikov. Ime učiteljice iz Idrije, ki jih je poučevala, ni znano. Demšarjeva sta s čipkami tudi trgovala.

Z železarstvom si je na prelomu stoletja služilo kruh vedno manj ljudi, zato je vedno več žensk klek-

ljalo. Učile so se ena od druge ali pri Dagarinovih. V začetku 20. stoletja skoraj ni bilo mlajše ženske v Železnikih, ki ne bi znala klekljati. Pol stoletja je bil za ženske zaslužek od klekljanja skoraj edini zaslužek.

Čipkarska šola v Železnikih

OD USTANOVITVE DO PRVE SVETOVNE VOJNE

Leta 1907 je bila na pobudo tedanjega učitelja v Železnikih Antona Sonca in nadzornika Cesarsko-kraljevega državnega zavoda za žensko domačo obrt na Dunaju Ivana Vogelnika ter občinskega odbora ustanovljena Cesarsko-kraljeva čipkarska šola v Železnikih.

Najprej je imela prostore v Ferbarjevi hiši (danes Na plavžu 75). Učiteljica Marija Reven, ki je prva poučevala klekljanje na tej šoli, je prišla iz Idrije. Kot vse učiteljice se je tudi ona šolala na Dunaju. Od leta 1911 do 1913 ji je pomagala učiteljica Hedvika Fleischman, ki je govorila samo nemško.

Čipkarice v čipkarski šoli so klekljale po vzorcih iz knjige, ki so jo imenovali Učni red. Hranijo jo v muzeju v Železnikih.

Država je za čipkarice, ki niso obiskovale šole, a so si želele tega znanja, postavila učiteljico Marijo Seljak.

V območje čipkarske šole Železniki so spadale čipkarice iz naslednjih vasi: Bukovica, Češnjica, Dahnje, Dolenja vas, Dražgoše, Jamnik, Javorje, Jesenovec, Lajše, Lenart, Luša, Malenski Vrh, Martinj Vrh, Nemilje, Podlonk, Prtovč, Ravne, Rudno, Smoleva, Sorica, Studeno, Škovine, Torka, Zabrdo in Zali Log. Vseh klekljaric v Selški dolini je bilo okrog 960.

Izdelke učenk in čipkaric, ki so se izučile na posameznih čipkarskih šolah, so pošiljali v Cesarsko-kraljevi državni zavod za žensko domačo obrt na Dunaj vse do razpada avstro-ogrske monarhije.

Čipke so zaradi strokovnega dela učiteljic postale vedno bolj kakovostne.

KAKO JE POTEKAL POUK?

Šolanje, ki ni bilo obvezno, je trajalo deset let. Klekljati so se takrat učile deklice, stare od 5 do 15 let. Šolo je obiskovalo 40 do 50 učenk, ki so bile razdeljene v tri skupine.

- V mlajši skupini so bile deklice, stare od 5 do 7 let. Klekljanja so se učile ob ponedeljkih, torkih in sredah od 9. do 11. ure.

Otvoritev
čipkarske
šole, 1907.
Foto: arhiv
Silve Potočnik

- Deklice, stare od 7 do 12 let (srednja skupina), so obiskovale pouk v čipkarski šoli ob četrtnih in ob petkih popoldne.
- Starejša skupina deklet, starih od 12 do 15 let, je hodila v šolo vsako dopoldne od 8. do 12. ure in popoldne od 13.30 do 16. 30.

Učenke so v šoli dobile košarice, blazine, bučke, škarje in vzorce. Same so morale prinesiti k pouku kvačke in škatlice za bučke.

Ob zaključku šolskega leta niso dobile spričevala ali potrdila o zaključku letnika.

OD ZAČETKA PRVE DO KONCA DRUGE SVETOVNE VOJNE

Med prvo svetovno vojno je bilo čipkarstvo precej prizadeto zaradi vojne in pomanjkanja lanenega sukanca.

V novi državi SHS in nato v kraljevini Jugoslaviji je bila čipkarska šola ravno tako državna, le Državni zavod za žensko obrt je bil zdaj v Ljubljani in ne na Dunaju. Vodil ga je ravnatelj Ivan Vogeltnik.

Učiteljico Revnovo je po njeni upokojitvi leta 1920 nasledila Marija Pivk, por. Kosem. Tudi ona je bila

Idrijčanka. Poučevala je kar v hiši, kjer je stanovala: pri Andrejčk (danes Racovnik 6 – pri Šoštarju).

In kaj je bilo moderno klekljati? Tedaj so bile moderne figure ter tanki prtički z vzorci, posnetimi z okrasij starih skrinj in peč (pokrival pri narodni noši).

Nekaj let (do leta 1924) je poučevala tudi strokovna učiteljica Neža Pelhan.

Marija Pivk - Kosem je bila učiteljica do konca druge svetovne vojne, čeprav pouka od napada na Železnike konec leta 1943 ni bilo.

V jeseni leta 1945 je na čipkarski šoli Železniki že poučevala Ivanka Novak, in sicer v hiši pri Leonu oz. pri Štinc, kot se je tedaj reklo (danes Racovnik 35). Učiteljica iz Idrije je bila pri svojem delu izredno vestna in natančna ter je te kvalitete zahtevala tudi od učenk. Učila je idrijski ris in fine prtičke gorenjskih šopkov.

Po vojni je, kot navajajo ustni viri, šola dobila prostore v hiši pri cerkvi, pri Štalc (danes Trnje 15).

OD LETA 1946 DO LETA 1960

Štiri klekljarice domačinke: Mara Kramar, Tončka Primožič, Stanka Dolenc in Reginca Vrhunc, so leta 1946 odšle na čipkarski tečaj na Državni zavod za

Učenke čipkarske šole Železniki okoli leta 1920. Foto: arhiv Marije Demšar

domačo žensko obrt v Ljubljano. Po šestmesečnem šolanju so postale učiteljice klekljanja.

V naslednjih štirih letih se je na čipkarski šoli Železniki zamenjalo kar nekaj učiteljic. V šolskem letu 1947/48 sta tam poučevali Ivanka Novak in Milena Mlakar s Primorske. V letu, ki je sledilo, pa že domačka, izšolana učiteljica klekljanja Mara Kramar.

Leta 1950 so na to mesto namestili strokovno učiteljico klekljanja Antonijo Primožič. Z učenkami se je dobro razumela in jih je naučila izdelovati predvsem podstavke za vinske in likerske servise. Vsako leto je v čipkarski šoli pripravila razstavo. Leta 1954 je Primožičeva, por. Hlebec, odšla v Kranj. Državni zavod je postavil novo učiteljico Miro Kejžar. Učenke so zaradi večje obremenjenosti pri rednem pouku v osemletki izgubile navdušenje nad klekljanjem. Leta 1960 jih je čipkarsko šolo obiskovalo le še 5 do 10. Tako Kejžarjevi ni nihče branil, ko se je odločila za študij na višji pedagoški šoli v Ljubljani, da bi lahko poučevala na osemletki. Na seji čipkarske zadruge so razpravljali o tem, da bodo za čas njenega študija zaprosili Državni zavod za žensko obrt, da jim pošlje nadomestno učiteljico; če to ne bi bilo možno, pa naj bi dovolili laično pomoč za učenje klekljanja. Zaradi nesklepčnosti je čipkarska šola v Železnikih z letom 1960 prenehala delovati.

KLEKLJARSKI KROŽEK

Na osnovni šoli Prešernove brigade (danes osnovna šola Železniki) je bil na pobudo turističnega društva in takratnega ravnatelja Franceta Benedika ustanovljen klekljarski krožek. Vodila ga je učiteljica razrednega pouka Helena Kramar, nekaj let pa tudi klekljarica Mojca Jemc. Z občasnimi prekinitevami (zaradi premajhnega vpisa) je krožek deloval do leta 1994. V podružničnih šolah v Selcih in Sorici je do leta 1994 klekljanje poučevala učiteljica razrednega pouka Milka Gartner, v Selcih tudi Nada Bogataj - Prevc.

OBUDITEV ČIPKARSKE ŠOLE ŽELEZNIKI

V šolskem letu 1994/1995 je bila ponovno obujena čipkarska šola Železniki, ki deluje v prostorih

osnovne šole Železniki. Na pobudo turističnega društva se je odzval takratni ravnatelj OŠ Železniki Leopold Nastran in izpeljal vse potrebno za njeno ustanovitev. Prva učiteljica je bila Helena Kramar. Že naslednje leto (1995/1996) je poučevala učiteljica klekljanja Maja Kovač, leto zatem pa domača klekljarica Marija Koblar. Od leta 1998 je učiteljica klekljanja Irena Benedičič. Šolo vsako leto obiskuje več kot 100 učenk in učencev. Večina jih kleklja na centralni šoli, nekaj tudi na podružnicah v Davči, Dražgošah in v Selcih.

ŠE NEKAJ O ZANIMIVIH POIMENOVANJIH RAZLIČNIH VZORCEV

Leta 1939 je Državni osrednji zavod za žensko obrt v Ljubljani izdal Album čipk, v katerem so vzorci z okrog sto izrazi, ki so jih uvedle čipkarice same glede na to, kako je bila čipka videti oz. čemu je bila podobna. Naj jih nekaj naštejemo:

bučice, cikcak vijuge, ciklame, fajfe, gobice, jajčka, kelih, kitice, kolca, kosovke košarice, kranceljnovke, krizanteme, križci, križčevke, krone, krvince, kuglice, lilije, lipov list, loparji, lopate, luknjice, metuljčki, mizice, močeradi, monštrance, mrežice, naftelnovke, pajčevina, pajki, pavčki, petelin, petlice, pike, podkovce, pogačke, polžki, potonke, ribice, risi, rogljički, rožice, satovje, slince, smrekce, srčki, srčkovke, šlingice, šopki, špeglovke, vejice, venčki, vijuge, vrane, vrčki, vrtnice, zavojčki, zibke, zvezdice, zvončki, žabice ...

K temu spadajo tudi kombinacije teh vzorcev, npr. razdeljeni, slepi, štmari risi, kitice s polpremetom, srednje krvince s piko itd.

Po obliki ali uporabi jih imenujemo: kvadrati, krogi, okvirčki, ovali, podstavki, pravokotniki, tableti, vložki, vogali, vstavki itd.

Lepo čipko sestavlja več lepo povezanih elementov čipkarske tehnike:

- kitice,
- ribice,
- celi ali platneni premet,
- polpremet,
- ušesca.

VZORCE ali "muštre" ali "papirce" so risali tuji in domači risarji, ki so morali biti pri delu natančni. Vzorce so morali označiti z znaki, ki so opozarjali klekljarico, kateri element in katero debelino sukanca naj uporabi.

V Idriji so začeli prrisovati tuje vzorce in jih prilagajati domačim. Dobre osnutke so razmnoževali. Pri delu so jih prebadali. Da so jim podaljšali uporabnost, so jih pogosto premazali s klejem ali gumi-jem. Če so jih prrisovale neveščce roke, so vzorci postali neuporabni.

Med odlične risarke vzorcev štejemo tudi učiteljico klekljanja v Železnikih Marijo Reven, ki je bila sicer Idrijčanka.

Damjana Demšar

ČIPKARSKA ŠOLA DANES

Čipkarsko šolo Železniki vsako leto obiskuje več kot sto učencev osnovne šole Železniki od 1. do 9.

razreda; natančneje: večinoma učenk, pa tudi nekaj učencev.

V šolskem letu 2005/2006 smo jih našteli 140, v jubilejnem letu 2006/2007 pa kar 148; natančneje 139 deklet in 9 fantov.

Največ otrok se klekljanja uči v Železnikih (92 učencev). Razdeljeni so v več skupin. Vozači in otroci, ki so vključeni v oddelke podaljšanega bivanja, prihajajo v čipkarsko šolo po koncu rednega pouka, domačini pa v popoldanskem času. Organizirane pa imamo tudi oddelke na podružnicah v Davči, Dražgošah in Selcih.

Do vključno šolskega leta 2002/2003 je bil organiziran tudi oddelek na PŠ Sorica.

Število vpisanih otrok se je v zadnjih devetih letih dvignilo za tretjino. Veseli me, da je vsako leto otrok, ki se želijo učiti klekljanja, več. To je temelj, ki zagotavlja, da bomo ohranili ta pomemben del kulturne dediščine Železnikov.

Večino časa namenimo praktičnemu učenju klekljanja.

Vsako leto izvedemo šolsko tekmovanje iz znanja klekljanja.

Generacija klekljaric iz Železnikov v šolskem letu 2006/2007. Foto: Primož Šmid

Na osnovi rezultatov tega tekmovanja se redno udeležujemo državnega tekmovanja, ki poteka v Idriji v okviru idrijskega čipkarskega festivala.

Najbolj uspešni smo bili na zadnjem državnem tekmovanju 25. junija 2006. Zlata priznanja so osvojile tri naše učenke: Dana Prevc iz 9. d za 3. mesto v kategoriji idrijski ris, Špela Pohleven iz 9. d za 4. mesto v kategoriji list iz polpremeta, Milena Berce iz 9. d pa je postala državna prvakinja v kategoriji list iz polpremeta.

Seveda pa se vsako leto udeležujemo tudi domačega tekmovanja na tradicionalnih Čipkarskih dnevih v Železnikih.

Z izdelki se predstavljamo na šolskih razstavah ob dnevih odprtih vrat na matični šoli in na podružnicah.

Tradicionalna je postala razstava čipk naših učencev v kulturnem domu v sklopu Čipkarskih dni v Železnikih. Zadnja tri leta smo jo v sodelovanju s Turističnim društvom Železniki vpeli v natečaj Iz majhnega v kvalitetno, s katerim želimo učenke in učence domače čipkarske šole dodatno motivirati k

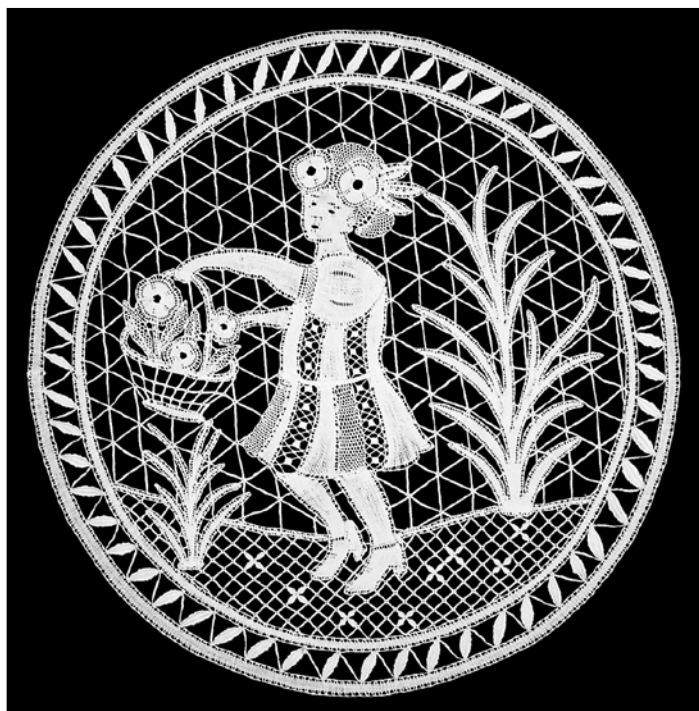
izdelavi kvalitetne čipke in k prizadevnosti in aktivnosti v čipkarski šoli.

Z razstavo čipk učencev iz Davče in prikazom klekljanja iz davškega lanu smo sodelovali na etnografski prireditvi Dan teric v Davči 20. avgusta 2006.

Skupaj z izkušenimi klekljaricami domačega turističnega društva smo razstavljali na mednarodnem čipkarskem bienalu v Sansepolcru v Italiji leta 2000, na razstavi z naslovom Zgodbe o beli niti, ki so jo pripravili v Državnem svetu RS leta 2002, ter na bavarsko-slovenski razstavi v Schonseeju v Nemčiji leta 2005.

Vsako leto uspešno sodelujemo na natečajih Združenja slovenskih klekljaric in vseh, ki imajo čipke radi. V šolskem letu 2005/2006 je Špela Pernelj iz 7. b osvojila 1. mesto v otroški kategoriji. Sklekljala je metrsko čipko iz domačega davškega lanu, ki jo je šivilja Meta Markelj ročno všila v otroško oblekico.

Smo pobudniki izbirnih predmetov s področja klekljanja v osnovni šoli in sooblikovalci učnih načrtov zanje.

Rdeča kapica,
izdelala Dana Prevc.
Mentorica: Irena Benedičič.
Foto: Tomaž Benedičič

Na koncu vsega zapisanega želim poudariti, da čipkarska šola ni le šola učenja klekljanja, ampak tudi šola pridobivanja natančnosti, vztrajnosti, delavnosti, razvijanja finomotoričnih spretnosti in logičnega mišljenja, navajanja na čistočo pri delu ... – skratka vrednot, ki jih bodo naši otroci v življenju še zelo potrebovali.

Irena Benedičič

Stara osnovna šola Železniki. Foto: Anton Sedej

ZGODOVINSKI PREGLED UČNEGA OSEBJA IN LOKACIJ ČIPKARSKE ŠOLE

ČAS POUČEVANJA	UČNO OSEBJE	KJE
1907 - 1920 1911 - 1913	Marija Reven Hedvika Fleischman	Ferbarjeva hiša (danes Na plavžu 75)
1921 - 1943 1921 - 1924	Marija Pivk (Kosmova) Ivanka Novak Neža Pelhan	pri Andrejčk (danes Racovnik 6) pri Štinc (danes Racovnik 35) Egrova vila
1946 - 1950 1947 - 1948 1948 - 1949	Ivanka Novak Milena Mlakar Mara Kramar	pri Štalc (danes Trnje 15)
1951 - 1954	Antonija Primožič	pri Štalc (danes Trnje 15)
1954 - 1960	Mira Kežzar	pri Štalc (danes Trnje 15)
1976 - 1994 (klekljarski krožek)	Helena Kramar Mojca Jemec Nada Bogataj - Prevc Milka Gartner	OŠ Železniki Vrtec PŠ Selca PŠ Selca, PŠ Sorica
1995 - 1996	Maja Kovač	OŠ Železniki
1997 - 1998	Marija Koblar	OŠ Železniki
od 1998 dalje v letih 1999/2000 in 2002/2003	Irena Benedičič Marija Koblar	OŠ Železniki, PŠ Selca, PŠ Davča, PŠ Dražgoše, PŠ Sorica (nekaj let)

Janja Janc

Ferbarjeva hiša.
Foto: Igor Mohorič Bonča

Pri Leonu.
Foto: Igor Mohorič Bonča

Pri Štalc.
Foto: Igor Mohorič Bonča

PRAZNOVANJE 100-LETNICE ČIPKARSKE ŠOLE

- 6. 2. 2006 je Franc Rant, ravnatelj OŠ Železniki, imenoval pripravljalni odbor za praznovanje 100-letnice čipkarske šole Železniki v sestavi:
 - ga. Tanja Kramar, predstavnica staršev čipkarske šole,
 - ga. Valerija Štibelj, predstavnica Občine Železniki,
 - g. Jurij Rejec, predstavnik Muzejskega društva Železniki,
 - ga. Anka Rakovec, vodja PŠ Selca,
 - ga. Jana Lušina, vodja PŠ Dražgoše,
 - g. Franc Rant, ravnatelj OŠ Železniki,
 - ga. Irena Benedičič, učiteljica v čipkarski šoli Železniki.

Kasneje se je pridružil g. Robert Kuhar, predsednik TD Železniki.

- Vodenje odbora sem prevzela Irena Benedičič.
- Pripravili smo program dogajanj v OŠ Železniki in dejavnosti v kraju, s katerimi smo želeli dostojno obeležiti 100-letnico ustanovitve čipkarske šole v Železnikih.
- Junija 2006 smo izdali zgibanko, v kateri je predstavljena čipkarska šola skozi preteklost do danes. Tekst je preveden v angleščino, nemščino in italijanščino, zgibanka pa je polepšana s fotografijami čipk učenk čipkarske šole. Natisnjena je bila v nakladi 15.000 izvodov, dobila pa so jo vsa gospodinjstva v upravni enoti Škofja Loka.
- Novembra 2006 smo v sodelovanju s TD Železniki v galeriji Muzeja Železniki odprli razstavo z naslovom Klekljam preprosto zato, ker mi je takrat zares lepo. S svojimi izdelki so se nam predstavile učenke "prve čipkarske šole" v Železnikih. Ob tej priložnosti smo se zahvalili ge. Antoniji

Hlebec, p. d. Matijovcovi Tončki, prvi domači učiteljici klekljanja, za opravljeno delo na področju izobraževanja klekljaric.

- V šoli smo z učenci in učitelji prve triade ter z učenci čipkarske šole tekom šolskega leta klekljali kitico prijateljstva. Kitica simbolično predstavlja našo pripravljenost sodelovati, pomagati in tkati vezi prijateljstva. Na PŠ Selca smo obeležili 100-letnico čipkarske šole ob kulturnem prazniku. V Dražgošah so otroci skupaj s starši ustvarjali na temo "čipka".
- V Davči smo izdelovali novoletne voščilnice tako, da smo odtiskovali čipko. Izvedli smo tudi velikonočno klekljarsko delavnico skupaj s starši in starimi starši; klekljali smo pirhe.
- 9. junija 2007 smo pripravili zaključno prireditev v športni dvorani. Prireditev smo vključili v sklop praznovanja občinskega praznika.
- V sklopu praznovanja 45. Čipkarskih dni smo 22. julija 2007 gostili tudi občni zbor Združenja slovenskih klekljaric in vseh, ki imajo čipke radi.
- Čez celotno šolsko leto je nastajala tematska številka Naših poti.

Zahvala:

Zahvaljujem se vsem članom pripravljalnega odbora, sodelavkam, sodelavcem in ravnatelju šole ter vsem ostalim, ki ste na kakršen koli način pripomogli k realizaciji celotnega programa praznovanja. Hvala tudi Občini Železniki za finančno podporo projekta.

Irena Benedičič,
predsednica pripravljalnega odbora

GOSPA ANTONIJA HLEBEC, UČITELJICA V ČIPKARSKI ŠOLI V ŽELEZNIKIH

Kje ste se prvič srečali s klekljanjem?

S klekljanjem sem se pravzaprav prvič srečala doma, pri moji mami. Ko je bilo mami 13 let, je bila na otvoritvi prve čipkarske šole. Imela je veliko veselje do klekljanja. Pravzaprav je bila mama tudi moja prva učiteljica. Klekljanje me je zanimalo, že ko sem bila stara štiri leta. Potem pa je bila moja prva učiteljica gospa Kosmova, takrat še gospodična Marija Pivk.

Je v vaši družini klekljal še kdo?

V družini smo klekljale vse tri sestre. Vse smo hodile v čipkarsko šolo. Dopoldne smo morale hoditi v osnovno šolo, popoldne pa v čipkarsko šolo, kar je bilo takrat popolnoma razumljivo.

Kdaj ste se vpisali v čipkarsko šolo?

V čipkarsko šolo sem se vpisala, ko sem začela hoditi v prvi razred osnovne šole, torej pri šestih letih. Takrat je bilo obveznih šest let osnovne šole in dve leti višje narodne šole. Poleg te pa sem še vseh osem let obiskovala tudi čipkarsko šolo.

Vendar sem že pri štirih letih hodila skozi okno pri Ferbarju gledat, kako klekljajo. Res sem bila navdušena, morda sem bila prav rojena za klekljanje. Potem me je pa včasih gospa Kosmova povabila v šolo in sem bila prav vesela, da sem jih lahko malo gledala, kako klekljajo ... Ne vem, to je v meni zraslo.

Kje se je nahajalo šolsko poslopje?

Prvo poslopje je bilo nasproti naše hiše, pri Ferbarju. Za drugo poslopje sama ne vem, kje se je nahajalo, jaz pa sem hodila že v tretjo hišo, h gospe Pivk, ki se je medtem poročila in se je pisala Kosem. To je bilo na Racovniku.

Katere pa so bila vaše učiteljice v šoli?

V čipkarski šoli je bila moja edina učiteljica gospa Pivk, kasneje se je pisala Kosem. V osnovni šoli pa nas je vsako leto učil drug učitelj.

Ste že v zgodnji mladosti vedeli, da bi radi postali učiteljica klekljanja?

Ne, na to pa takrat sploh še nisem pomislila. Za to je bila prilika potem, po drugi svetovni vojni, ko sem začela obiskovati šolo za žensko domačo obrt v Ljubljani.

Učenki
Kristina Nastran
in Jerneja Okorn
z gospo Antonijo
Hlebec, 17. 11. 2006.
Foto: Katarina Primožič

Ste se tu izobraževali za učiteljico klekljanja?

Ja, šolanje sem nadaljevala na šoli za žensko domačo obrt v Ljubljani, in sicer leta 1945 in 1946. Imeli smo celodnevni pouk od ponedeljka do sobote. Dopoldne smo poslušali teorijo, popoldne pa smo imeli prakso. Imeli smo tri učiteljice klekljanja, staro tehniko nas je poučevala 80-letna gospa. Ravnatelj je bil gospod Božo Račič, ki je poučeval slovenščino in zgodovino. Bil je prijatelj Božidarja Jakca, tako da je bil Božidar Jakac večkrat na obisku na naši šoli. Po končanem šolanju sem dobila naziv "pomožna

čipkarska učiteljica" in že leta 1947 sem bila zaposlena na čipkarski šoli v Žireh. Po dveh letih poučevanja sem naredila strokovni izpit in dobila naziv "strokovna učiteljica".

Kako je izgledal strokovni izpit?

Za strokovni izpit smo vse dobile enake prtičke (30 x 30 cm), notri je bilo devet kvadratov, to smo potem delale za strokovni izpit. In ti prtički so šli v Pariz, kjer je bila razstava jugoslovanskih vin. Naše izdelke so dali na mizo pod steklo. To je bilo devet

Federativna ljudska republika Jugoslavija
Slovenski narodno osvobodilni svet

ŠOLA ZA ŽENSKO DOMAČO OBRTO V LJUBLJANI

SPRIČEVALO

Tov. *Primožič Antonija* hči *Jakca* roj. 5. maja 1924 v kraju *Železniki, 1st. okraj, Polje Laka* okrožje *Župljana* federalna enota *Strovnica* je obiskovala od *15. I. 1946* do *23. VI. 1946* 1945/46 tečaj za pomožne klekljarske učiteljice in dosegla naslednje uspehe:

Slovenski jezik *odlično*
 Zgodovina *odlično*
 Zemljepis *odlično*
 Računstvo *odlično*
 Knjigovodstvo *odlično*
Veliki Vzgojeslovje *prav dobro*
 Tvarinoslovje *odlično*
 Risanje *odlično*
 Klekljanje *odlično*

Vedenje *pravno*

Učenka je dovršila tečaj s z. *odličnim* uspehom.

Ljubljana, *1. julija* 1946.

Predsednik izpitnega odbora: *Andrija Juncu*

Ravnateljica: *Keti Kikelbacher*

Člani izpitnega odbora:
Mimi Hadanič, Prokurist Jovica, Lajša Jovina,
Južtita Ana, Turk Jovica, Selma Kani, Tine Kibacka, Zorka Purcig

Ocene: odlično, prav dobro, dobro, slabo.

Spričevalo.
Foto: arhiv
Antonije Primožič

kvadratov, na petih kvadratih in v sredini so bili listi vinske trte, tekoči par sukanca je bil zelen (to je bilo delano v barvah), potem pa so bili notri Slovenka z grozdjem, Hrvat z majoliko, Srb z bučo, za četrtega se pa žal ne spomnim – te figure smo delale v zlatorumeni in v zeleni barvi.

Katere učne predmete pa ste na šoli za žensko domačo obrt imeli?

Imeli smo slovenski jezik, zgodovino, zemljepis, matematiko, knjigovodstvo, vzgojeslovje, risanje, klekljanje in tvarinoslovje. Ta predmet mi je bil najljubši.

Zakaj?

Pri tem predmetu smo se učili o rastlinah, ki se uporabljajo v tekstilni industriji. Učili smo se, kako iz semena zraste rastlina in kako iz te rastline izdelajo blago. Obiski tovarn so olajšali učenje tega predmeta, saj smo si vse postopke lažje zapomnili. Obiskali smo Kranjsko tekstilno tovarno, tovarno v Zapužah, tekstilno industrijo v Mariboru.

Kdaj pa ste prišli v čipkarsko šolo v Železnike?

V letih 1951, 1952, 1953 in 1954 sem poučevala v čipkarski šoli v Železnikih. Poučevala sem v hiši pri cerkvi, ki vam je gotovo poznana. Res, z veseljem sem učila. S srcem sem jih učila in tudi veliko naučila. Na ta dekleta imam lepe spomine. Veste, marsikatera, ki me danes sreča, mi pove, da kar zna klekljati, se je pri meni naučila.

Kako je bila opremljena učilnica, kjer je potekal pouk klekljanja?

Učilnica je bila v hiši pri cerkvi, opremljena pa je bila s pisalnimi mizami in stoli. Nič posebnega.

Koliko učencev je bilo v razredu/letniku?

Čipkarska šola ni bila obvezna. Na začetku leta sem jih vpisala v čipkarsko šolo. Učenke pa so bile zelo vestne, pridne, tako da so kar redno obiskovale pouk v čipkarski šoli. Povprečno je bilo več kot 30 učenk.

Ste mogoče v razredu imeli kakšnega fanta?

Ne, tukaj v Železnikih ne. V Rovtah, kjer sem tudi učila, pa so bili tudi fantje.

Ali so takrat, ko ste poučevali, hodile v šolo samo domačinke?

Da, samo dekleta iz Železnikov.

Ali ste tu v Železnikih imeli kakšne stike z osnovno šolo?

Razen tega, da so moje učenke vzporedno hodile še na to šolo, druge povezave ni bilo. Pouk klekljanja je potekal dopoldne in popoldne. Tako da smo se morali razporediti; dopoldne so k meni hodile mlajše učenke, ki še niso hodile v šolo, popoldne pa starejše, ki so imele dopoldne osnovno šolo. Te "popoldanske" so znale že kar lepo klekljati, ker so se že prej hodile k meni učiti in so tako nadaljevale z učenjem.

Je bilo znotraj organizacije pouka več predmetov ali le eden?

Ne, to je bilo samo klekljanje.

So bile v učnem načrtu vse tehnike klekljanja enako zastopane ali je bil na kakšni tehniki poudarek?

To je bilo pa tako: začetnica je seveda začela s kitico. Tiste pa, ki so bile že na gimnaziji, ki so že prej hodile v čipkarsko šolo, pa so delale že vse mogoče; takrat so bile še posebno v modi vinske garniture in prtički – po možnosti delavke oz. učenke.

Kaj pa, če se je odločila za čipkarsko šolo kakšna starejša deklica, ki ni imela predhodnega znanja klekljanja? H kateri skupini je hodila?

Jaz sem učila po učnem načrtu, vsaka je najprej začela s kitico, končala pa s prtičkom. Najtežje je bilo učiti ribice. V šoli se ribic nismo učili. Teh se je morala vsaka naučiti doma. Mene je naučila moja mama, ona jih je tudi zelo lepo delala. V šoli jih je sicer skoraj nemogoče učiti, jaz pa sem jih, ker sem hotela, da se naučijo vsaj tisto osnovno. Povedala pa sem jim, da morajo določene stvari narediti doma. Ribica naj

bi bila narodni motiv. To je pa najtežje naučiti. Pa tudi marsikatera klekljarica se jih ne nauči, ne more se jih naučiti, čeprav zna dobro klekljati. V rokah mora imeti tisto spretnost. Poznala sem žensko, ki ji je mož delal ribice. Prišla je k meni in mi rekla: "Jaz ga gledam, pa se ne morem naučiti. Nauči me ti." In sem jo učila, pa je nisem naučila. Enostavno ji niso uspeli.

Je ob zaključku šolanja klekljarica prejela spričevalo?

Ne, na tej šoli ni bilo spričeval.

So učenci plačali šolnino?

Ne, tega pa sploh ne.

Kako je bilo s tekmovanji in razstavami? Ste se jih udeleževali?

Ne, tekmovanj v klekljanju nismo imeli. Razstavo pa sem jaz imela enkrat. Bila je v čipkarski šoli pri cerkvi. Lahko vam pokažem tudi sliko z razstave, če vas zanima.

Gospa Koblarjeva nam je povedala, da ste jih peljali na izlet ...

Ja, res je. Na izlet smo šli dvakrat. Prvič v Postojnsko jamo, drugič pa na Susak, na Trsat in v Opatijo.

Veliko je bilo takih, ki so bile takrat prvič na morju.

Je bil to nagradni izlet?

Ja. Pripravile smo razstavo. Ljudje so si po maši ogledali razstavljene izdelke, dobili smo tudi nekaj prostovoljnih prispevkov. To je bilo že nekaj sredstev za drugo razstavo. Za nagrado pa sem jih peljala na izlet. Ko smo šli na morje, je šel z mano tudi moj mož. Dan prej smo prispeli v Ljubljano in prespali v Cankarjevem domu (op.: dijaškem domu). Jaz sem obiskala sestro, on pa jih je peljal po Ljubljani in jim malo razkazal mesto.

Bile so zelo navdušene, ker jih je vodil on. Ko me je šel iskat k sestri, je učenke pustil v domu in nekemu naročil, naj pazi nanje. Ko sva prišla nazaj, so bila vsa okna polna učenk. Ko sva vstopila v sobo, so vse ležale. To je bil zelo prijeten občutek, da so čakale, kdaj bova prišla.

Ko pa sva prišla, so se hitro ulegle v postelje in zaspale. Rezervirala sem dva vagona. Drugo jutro smo vstopili na vlak in vse so hotele biti v vagonu, kjer je bil moj mož. Ogledali smo si Susak. S Susaka smo šli na Trsat, si ogledali grad, čudovito trsatsko pokopališče. Na Trsatu sva z možem poznala nekega učitelja, ki mi je ponudil prenočišče, če kdaj pripeljem učence. Res smo prespali tam. Potem smo si ogledali še Opatijo.

Razstava. Foto: arhiv Antonije Primožič

Kdo pa je risal vzorce za vašo šolo, ko ste bili vi učiteljica?

Vzorci so poslali iz Ljubljane s šole za žensko domačo obrt. Tam so imeli res izučene risarke. Učiteljica je dajala učenkam delo in vse narejeno pošiljala v Ljubljano. Samo ta šola v Ljubljani je lahko prodajala čipke. Čipke, izdelane v čipkarskih šolah, so se potem prodajale po celem svetu. Dom (op.: specifično trgovsko podjetje, ki se je ukvarjalo z odkupom in prodajo čipk), ki je kasneje urejal te stvari, je bil ustanovljen šele po drugi svetovni vojni. Vse to je nato prevzelo turistično društvo, prej pa so bile čipkarske zadruge.

So tudi domačini sami risali kakšne vzorce?

Ja, bile so kakšne štiri ženske, ampak one so to prerisale in potem po svoje prilagodile. Tudi Demšarjeva Mara ima talent za to in je kakšen velik vzorec pomajšala.

Kje pa ste dobili sukanec?

Tudi iz šole. To je vse dala šola, po ustanovitvi Doma po drugi svetovni vojni pa se je vse dobilo v Domu. Ves sukanec sem dobila v Domu.

Tudi konec leta so nekatere učenke čipke odnesle domov, nekatere pa so jih prodale. Čipke sem nesla v Dom, ker meni niso odtegnili davka, tako da so jih dobile plačano malo bolje, kot če bi jih nesla prodat v zadrugo. Ene so svoje čipke prodale, ker se jim je šlo za zaslužek.

Ali so učenke imele en punkelj v šoli, enega pa doma ali so enega samega nosile sem in tja?

Ne, ne, iz šole jih nismo smele nositi. Moram pa povedati še to: ko sem prišla v Ljubljano na šolo, sem tudi jaz uporabljala izraz "punkelj", vendar je ravnatelj, gospod Račič, rekel, da se to pravilno imenuje "blazina". Na šoli in potem pri poučevanju sem potem vedno uporabljala izraz "blazina".

Lahko vam povem tudi zanimivo zgodbico na to temo. Ko je nekoč gospod Račič prišel v Železnike v čipkarsko šolo, je šel malo po Železnikih. Na nekem hišnem pragu je sedela punčka in jo je vprašal, če

zna klekljati. Rekla je, da zna, on pa jo je prosil, naj gre po blazino, da jo bo slikal. Šla jo je iskat, prinesla blazino iz postelje, se usedla nanjo in on jo je slikal.

Ali so blazine tudi prišle iz Ljubljane?

Ne, te pa so morale učenke same prinesiti. V bistvu smo v šoli imele šolske blazine, doma pa domače, ker teh blazin iz šole nismo smele nositi domov, da se ne bi kaj kopiralo. Blazine so nekaterim učenkam naredili kar doma. Moja mama je za nas vse blazine naredila sama, vključno s tisto veliko, ki smo jo potrebovale, ko smo delale klekljano obleko. Ta izdelek je bil res popolnoma naš – od blazine pa do same obleke.

S čim pa ste te blazine polnili?

Polnili smo jih z žaganjem, v sredino pa se je zabilo poleno, da se vsa zadeva ni majala.

Spomnim se, da so klekljarice med klekljanjem klepetale. Kako je bilo pa pri vas s tem?

V šoli nismo smele kaj prav preveč klepetati, ni bilo nič časa, ker smo morale neprestano klekljati. Ko pa smo klekljale doma, smo pa absolutno klepetale. Doma smo lahko.

Kdaj ste prenehali s poučevanjem v Železnikih?

Leta 1954 je za mano prišla klekljanje poučevat gospa Mira Kejžar. Ona je kasneje poučevanje v čipkarski šoli opustila in ta tradicija je bila prekinjena. Meni je bilo žal, da se je to prekinilo. Sama bi nadaljevala, vendar je bilo pri treh otrocih in vsakodnevni vožnji iz Kranja to v tistem času neizvedljivo.

Ste klekljanje poučevali še kje?

Nad Logatcem, v Rovtah, sem imela dve leti tečaj klekljanja. Ker je bilo tam veliko žensk vdov in niso imele drugega zaslužka, so klekljale. Želele so, da se malo izpopolnijo. Dvakrat sem žrtvovala zimske počitnice in jih učila klekljati. Zvečer so me povabile k sebi domov. Medtem ko so one klekljale, sem jim brala kakšno knjigo.

Tudi v Žireh sem imela tečaj z 80 učenkami. Takrat so se delali bolj narodni motivi (kolo, plesoči par, ženske, ki nesejo k žegnu, petelinčki, ki so peli, šahovski konjički).

Rekli ste, da ste učili v čipkarski šoli v Žireh. Pa ste potem še kaj sodelovali z njimi, ko ste bila učiteljica v Železnikih?

Ne, nič več.

Pa z idrijsko?

Ne, z nobeno nisem bila povezana, smo bili popolnoma samostojni. Edino to je bilo, da je neko dekle, ki je končalo čipkarsko šolo v Idriji, prišlo k meni na prakso.

Slišali smo, da spremljate razstave in ste v komisiji pri ocenjevanju čipk na Čipkarskih dnevih.

Da, to delam že več kot 30 let. In reči moram, da z velikim veseljem. Ko smo tekmovali, sem bila v komisiji na tekmovanjih, zadnje čase pa sem le še v komisiji za ocenjevanje čipk.

Imate še kaj stikov s svojimi učenkami?

Zanimivo je bilo, ko smo se po 45 letih znova srečale. Neka gospa je prinesla s seboj zavitek in mi rekla: "A uganete, kaj imam v tej vrečki?" Rekla sem: "Ne, kar povejte." Povedala je, da ima notri vse, kar se je v čipkarski šoli naučila. Popolnoma vse čipke je prinesla s sabo. Nekatere so bile že kar malo rjaste. Ampak je tako: vsa leta jih je hranila in jih je imela še po 45 letih.

Vam je katera vaša klekljana čipka ostala v posebnem spominu?

V posebnem spominu imam klekljano obleko, ki smo jo naklekljale tri sestre, in to je bila sploh edina klekljana obleka. Narisana je bila v Ljubljani. Narisala jo je gospa Toni Thalerjeva. To je bila obleka brez rokavov, čez to obleko pa je bil naklekljan bolero. Med vojno je bila obleka naročena z Dunaja v Ljubljano, iz Ljubljane pa so dali naročilo v čipkarsko šolo v Železnike.

Komu pa je bila obleka namenjena?

Rečeno nam je bilo, da je obleka naročena za neko špansko princeso. Koliko je v tem resnice, ne vem,

Učence čipkarske šole z učiteljico gospo Antonijo Primožič. Foto: arhiv Antonije Primožič

poslana pa je bila ilegalno v Ljubljano, ker se je vse to dogajalo med vojno.

Izračunala sem, koliko časa bi to obleko klekljala sama: če bi jo delala 8 ur na dan, bi jo delala pol leta. Pri tej obleki je samo krilo izdelano iz šestih delov. In bila je zelo raztegljiva. Sicer je gospa Kosmova najprej vprašala mojo starejšo sestro, ali bi prevzela naročilo, pa ni upala. Nato je sestra rekla meni in mi obljubila, da mi bo pomagala, če prevzamem. In smo potem prevzele vse tri sestre skupaj in začele klekljati. Bilo je nekaj zelo lepega, res je bilo lepo. In srečo smo imele, da nam je učiteljica dovolila, da se oblečemo v to obleko, preden jo pošlje v Ljubljano, sicer teh slik sploh ne bi bilo, ne bi obstajale, sploh ne bi mogle dokazati, da smo kdaj delale klekljano obleko.

Enkrat je bilo rečeno tudi, da je bila obleka za slovensko igralko Ito Rino. Ampak ne verjamem.

Še kaj klekljate?

Sedaj klekljam vzorce rojstnih znamenj in še kaj za darilo mojim vnukom. Zanimivo je. Vmes jim dam njihovo fotografijo in mislim, da bodo tako imeli od mene neki spomin.

Najlepša hvala za prijeten pogovor.

Z gospo Hlebec smo prijetno klepetale. Med pogovorom so se nama porajala nova vprašanja. A čas je prehitro minil. Gospa Hlebec je bila ta dan častna gostja na otvoritvi razstave čipk učenk prve čipkarske šole Železniki.

Kristina Nastran in Jerneja Okorn,
članici literarnega krožka

Mentorici: Katarina Primožič in Katja Mohorič Bonča

Klekljana obleka. Foto: arhiv Antonije Primožič

Viri (poglavje Zgodovina Čipkarske šole Železniki):

Arhiv Muzeja Železniki.

Bogataj, Andreja: *Čipkarstvo v Železnikih*: diplomska naloga. Železniki: 1999.

Pintar, Zinka: *Selška dolina - domače obrti nekoč in danes*: diplomsko delo. Železniki: 1992.

Račič, Božo: *Slovensko čipkarstvo s posebnim ozirom na loško območje*. V: Loški razgledi št. 15. Škofja Loka: Muzejsko društvo Škofja Loka: 1968. Str. 123–138.

Ramovš, Tonika: *Pričetki čipkarske obrti in čipkarske šole v Železnikih*. Železniki: 25. 6. 1970. (Hrani Muzej Železniki.)

Kronika Osnovne šole Železniki.

90 let Čipkarske šole Železniki (zgibanka). Turistično društvo Železniki: 1997.

Pisma starejših učenk Čipkarske šole, objavljena v Naših poteh. *Naše poti*, šolsko glasilo OŠ Železniki. Letnik 31, št. 2. Železniki: Osnovna šola Železniki, 2007.

Viri (poglavje Zgodovinski pregled učnega osebja in lokacij čipkarske šole):

Arhiv Muzeja v Železnikih.

Bogataj, A. : *Čipkarstvo v Železnikih*: diplomska naloga. Ljubljana: Pedagoška fakulteta, Oddelek za razredni pouk, 1999.

Kronika Osnovne šole Železniki.

Račič, B.: *Slovensko čipkarstvo s posebnim ozirom na Loško območje*. V: Loški razgledi 15. Škofja Loka: Muzejsko društvo v Škofji Loki, 1968. Str. 123–138.

90 let Čipkarske šole Železniki (zgibanka). Turistično društvo Železniki, 1997.

Pisma starejših učenk Čipkarske šole, objavljena v Naših poteh. *Naše poti*, šolsko glasilo OŠ Železniki. Letnik 31, št. 2. Železniki: Osnovna šola Železniki, 2007.